

Розділ 3.

НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО

УДК 780.647.2.071.4(477.54)

DOI 10.34064/khnum1-69.07

Єгоров Єгор Олегович

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,

аспірант кафедри історії української та зарубіжної музики

e-mail: egorov.eg1997@gmail.com

ORCID iD: 0000-0003-3716-8977

**Баянна школа О. Міщенка в метафорах та реаліях
творчо-педагогічного процесу**

Статтю присвячено дослідженню характеристик баянної школи заслуженого артиста України, професора Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Олександра Володимировича Міщенка. Визначено теоретичні засади виникнення явища «виконавська школа», генезу баянної школи О. Міщенка та певні механізми спадкоємності традицій навчання баянних виконавців. Задля осмислення сутності школи, яка вивчається, запропоновано погляд на постать її фундатора через призму концепції творчого універсалізму особистості. Використано диференційований підхід до дослідження сфер творчої діяльності О. Міщенка: розглянуто такі його іпостасі, як виконавець, педагог, аранжувальник, дослідник; підсумовано його досягнення у цих напрямках його творчої реалізації. Вперше введено і описано поняття «баянна школа О. Міщенка», окреслено творчі принципи, сформульовано ідею та методiku школи. Виокремлено характерні риси, притаманні перекладенням та виконавським редакціям О. Міщенка. Особливості творчо-педагогічного процесу у класі митця розкрито через метафори та реалії університетського уроку, трактованого як мініатюрне відтворення школи О. Міщенка як цілого, де відображені її ключові параметри. Розглянуто конструктивні характеристики університетського уроку О. Міщенка, котрі постають як складові його школи як системи вмінь і знань, які дозволяють розкрити її авторську специфіку.

Ключові слова: виконавська школа; баянна школа О. Міщенка; виконавське мистецтво; спадкоємність традицій; виконавська майстерність; творча особистість вчителя; творчі принципи; творчий універсалізм.

Постановка проблеми.

Творча постать заслуженого артиста України, професора Олександра Володимировича Міщенка (1956–2018) посідає особливе та поважне місце на мапі харківської баянної школи. Природні обдарування цього непересічного музиканта яскраво та оригінально втілилися у різних гранях його творчої діяльності як виконавця, аранжувальника, науковця і педагога – професора кафедри народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Митець пішов з життя зарано, у своїй квітучій порі, але втіливши себе як виконавець в ранзі Майстра і виховавши плеяду талановитих послідовників. Він встиг сформулювати власні художні і педагогічні принципи, створити науково-методичний та репертуарний фонд, необхідний для реалізації всіх тих параметрів, які свідчать про створення авторської школи виконавської майстерності – *«Баянної школи О. Міщенка»*, яка у ХХІ сторіччі набула значення плідної гілки на дереві баянного мистецтва Харківщини.

На жаль, вищенаведена констатація відбувається вже після відходу Вчителя у Вічність як прагнення до осмислення його спадку і життєво-творчого шляху та у продовження суспільного визнання, яке не встигло здійснитися повною мірою за життя Митця.

Метою пропонованої статті є обґрунтування поняття та визначення основних параметрів баянної школи О. В. Міщенка з огляду на багатогранність творчої особистості митця, специфіку його творчо-педагогічного процесу та контекст розвитку баянно-акордеонної педагогіки харківського регіону. Звідси, **завданнями дослідження** є:

- визначення теоретичних засад виникнення явища «виконавська школа» в опорі на ключові положення відповідних наукових праць;
- розгляд механізмів спадкоємності традицій навчання баянних виконавців та генези баянної школи О. Міщенка;

- осмислення сутності його школи через призму концепції творчого універсалізму особистості, для чого сфери творчої діяльності О. Міщенка диференціюються;
- узагальнення досягнень митця у різних його творчих іпостах – виконавця, аранжувальника, дослідника, педагога;
- розкриття поняття «баянна школа О. Міщенка» та окреслення її творчих принципів, ідей та методики;
- характеристика творчо-педагогічного процесу у класі О. В. Міщенка, а саме уроку як базової форми творчої взаємодії учня та педагога. Заглиблення у таємниці університетського уроку О. В. Міщенка як *художнього дійства* схиляє нас до метафоричного трактування його ходу для відтворення як земного, так і піднесеного змісту уроку.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю поглибленого вивчення виконавських традицій, що формувалися упродовж вже більш ніж 105-річної історії Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Однією з її важливих сторінок, ще не досліджених на сьогодні, є творчий внесок заслуженого артиста України, професора О. В. Міщенка у процес розвитку українського баянного виконавства у цілому і харківської баянної школи зокрема.

Отже, виконавська школа як спадкоємність традицій, взаємодія індивідуального і закономірного є *об'єктом* нашого дослідження; баянна школа О. В. Міщенка в контексті її традицій – його *предметом*.

Останні дослідження і публікації за темою. Специфіка висвітлення представленої дослідницької теми полягає в тому, що обґрунтування поняття «баянна школа О. В. Міщенка» започатковане саме автором пропонованої статті у матеріалах дипломної магістерської роботи (Єгоров, 2023). При вивченні життєтворчості О. В. Міщенка ми спираємося на концептуальні дослідження універсальності творчої особистості (Коменда, 2020), харківської баянної школи (Стрілець, 2018; Снедков, 2021; Снедкова, 2021), на публікацію інтерв'ю з О. Міщенком (Гайденок, 2017), довідково-біографічний нарис з «Енциклопедії сучасної України» (Кононова, 2019),

на матеріали, які опубліковані безпосередньо О. В. Міщенком (Міщенко, 2017).

Отже, **наукова новизна** цього дослідження зумовлена тим, що баянна школа О. Міщенка і творча постать її фундатора, які, беззаперечно, гідні ретельного вивчення з огляду на їхню унікальність, до сьогодні не ставали об'єктами уваги у фундаментальних наукових працях.

Методологія дослідження. При оцінці історико-художнього значення виконавської школи О. В. Міщенка в контексті баянного мистецтва харківського регіону ми спиралися на *принцип історизму*; застосування *історіографічного* методу спрямоване на розгляд ключових положень наукових джерел, необхідних для розкриття обраної теми; *біографічний* метод задіяний з метою висвітлення життєвого і творчого шляху О. В. Міщенка; *дедуктивний* підхід орієнтує хід дослідження від з'ясування загальних понять до характеристики більш конкретних; заради осмислення специфіки творчої багатогранності, властивої особистості О. В. Міщенка, введено наукову концепцію діяльнісного універсалізму О. І. Коменди (2020).

Виконавське мистецтво, подібно до інших явищ і світобудови у цілому, перебуває у постійному розвитку, підкоряючись законам циклічності і процесуальності. Вони повною мірою відображаються у принципі спадкоємності традицій, що скеровують цей розвиток: вбираючи попередній досвід, наступні покоління через індивідуальні творчі відкриття формують нові культурні надбання. Саме спадкоємність як наслідування прикладу і досвіду Майстра, вкладаючи у молоді душі Прометееву іскру палаючого натхнення, поєднує мистецькі генерації у нескінченний ланцюг самовдосконалення, забезпечує кристалізацію найжиттєздатніших норм і форм, цінність яких стає навічно актуальною.

Аналізуючи дію механізму мистецької спадкоємності у музичному мистецтві як онтологічну і гносеологічну проблему, доречно звернутися до поняття «школа», широко вживаного у науковій теорії і практиці, зокрема у сфері педагогіки. Це поняття «застосовується з різних науково-теоретичних, соціально-освітніх, організаційно-громадських позицій, має багатовекторний спектр відповідних

дефініцій. Завдяки різноспрямованості змісту, неоднорідності та різному рівню наукового узагальнення сутність поняття “школа” може розкриватися на макро- та мікрорівнях пізнання мистецтва, а саме: загальної теоретичної сутності в єдності її галузевих складових та в одному з видів гуманістичної діяльності» (Гуральник, 2011: 24). «Саме безперервність розвитку школи, обумовленість традиційного та індивідуально неповторного, нормативного і концептуально-новітнього забезпечує її продовження, динаміку, соціальну значущість, унікальність» (там само). Отже, поняття «школа» охоплює всі рівні здобуття та передачі творчого досвіду від генерації до генерації.

Подумки рухаючись вздовж умовної дедуктивної «лінії» розгортання змісту наукового поняття «школа», від його загального смислового обсягу до більш конкретного у сфері музичного мистецтва, доречно визначити зміст поняття «музично-педагогічна школа».

Н. П. Гуральник таким чином формулює сутність цього явища: «Музично-педагогічна школа – це обмежена за кількістю осіб і специфічною діяльністю соціальна група, яка існує реально або на свідомому (віртуальному) рівні через покоління митців, кожний індивідуум якої поєднаний в ній системою нормативних педагогічних дій конкретного виду музичної діяльності в межах суспільно-історичного та власного досвіду й творчих новацій, що організовані у процесі міжособистісного спілкування майже рівноправних партнерів (педагог-студент) “на музичній моделі” в певних історичних умовах, у структурі відповідних закладів освіти і детермінуються наступністю» (Гуральник, 2011: 66).

Рухаючись далі, доцільно вийти на рівень індивідуалізації постатей учасників віртуальної моделі «вчитель-учень» в одному з її різновидів – «педагог-студент». В ідеальному випадку, постать Вчителя набуває ознак яскравої пасіонарної особистості, прикладу для учнів, а модель «вчитель-учень» тлумачиться як продуктивна умова формування процесу навчання. У мистецьких колах виникає своєрідний «егрегор» педагога – очільника пізнавального процесу, продовжувача фундаментальних традицій у професійній сфері, зокрема, творця неповторного музичного мислення і стиля

виконання. Такі властивості обумовлюють формування навколо творчої особистості педагога як своєрідного центру тяжіння, «сонця», що притягує до себе за законами доцентрового руху «малі планети» – учнів, *індивідуальної* мистецької виконавської школи. У метафоричному сенсі, музично-виконавська школа постає як своєрідний «всесвіт» або «сонячна система», «гармонія сфер», утворена навколо «космічного центру», у функції якого виступає *постать Вчителя* – видатного музиканта.

У контексті виконавської школи спрацьовує ще один закон: досягши досконалої індивідуальної форми існування, колишні учні («малі планети») самі перетворюються на світила, навколо котрих складаються нові професійні «сонячні системи». Примноження масштабів виконавського «всесвіту» – один із найбажаніших наслідків діяльності очільника виконавської школи, який підняв колишніх адептів до рівня нових творців сузір'їв майбутніх геніїв.

Ж. Дедусенко розцінює явище виконавської школи як особливого типу комунікацію, що здійснюється у синкрезисі двоєдиного процесу – творення і навчання творчій діяльності, осмислюючи виконавську школу як «діасинхронічний колектив», як «реально чи віртуально існуючу спільність суб'єктів, члени якої об'єднані за двома ознаками», а саме – спільність виконавської моделі, рольові функції вчителя та учня. Названі ознаки «концентруються навколо єдиного ядра – комунікації, у зв'язку з чим актуалізуються проблеми традиції, спадку, внеску, наступності, тобто наукові питання, що є предметом культурологічних досліджень» (Дедусенко, 2002: 20).

Типологічну класифікацію виконавських шкіл надає В. Заєць. Вчений виокремлює такі типи, як: *емпіричні школи, описані не самим вчителем, але іншими авторами, можливо, учнями; емпіричні, розроблені вчителем у вигляді методичних рекомендацій; авторські науково-практичні виконавські школи, засновані на написаній теорії, створеній вчителем* (цит. за: Давидов, 2010: 159).

Олександр Володимирович як фундатор *авторської* виконавської школи – один з найяскравіших представників регіональної *харківської баянної школи*, яка наразі співіснує в нашій країні ще з трьома школами: «Нині в Україні діють чотири регіональні баянні

школи: київська, одеська, львівська, харківська. (П'ята школа – донецька, з відомих причин втратила свої позиції)», – зазначає А. Стрілець (2018: 146).

У цьому сузір'ї баянних шкіл України особлива роль належить розташованій у її східному центрі – Харкові. Як підкреслює А. Стрілець, «Харків, як регіональний центр розвитку академічного виконавства на баяні, відомий ще з початку 20-х років ХХ ст. Перший в Україні клас народних інструментів відкрито 1920 року у музичній Профшколі № 2 Володимиром Андрійовичем Комаренком, а вже через рік професійне навчання здійснювалося у шести профшколах. 1927 року в Харкові було проведено Перший всеукраїнський конкурс гармоністів. У 1934 р. клас баяна відкрито у Харківському музичному училищі, а у 1943 р. – у спеціалізованій дитячій музичній школі. Але повноцінне формування оригінальної “харківської школи гри” почалося з відкриттям класу баяна при оркестровій кафедрі Харківської консерваторії в 1951 році, який і став верхівкою сформованої ланки підготовки професійних кадрів – виконавців на баяні і викладачів. Засновником класу баяна став Л. М. Горенко (1925–1989), який на той час працював солістом Харківського обласного радіо та був завзятим популяризатором баяна» (Стрілець, 2018: 146).

Іншою визначною творчою особистістю у процесі становлення харківської баянної школи став В. Я. Подгорний (1928–2010). А. Стрілець влучно зазначає: «Саме його неповторний композиторський і виконавський стиль, починаючи з другої половини 50-х – початку 60-х років минулого століття, назавжди змінив методику викладання гри на інструменті, виконавські пріоритети, підходи до транскрипції та перекладень творів для баяна, “гармонічне мислення” і культуру звуковидобування баяністів Харкова» (Стрілець, 2018: 146–147). Майже всі визначні представники харківської школи минулого та сучасності, так чи інакше, – прямі або через досвід поколінь послідовники В. Я. Подгорного.

З ім'ям цього славетного корифея баянного мистецтва нерозривно пов'язане артистичне становлення Олександра Міщенка. Саме у Володимира Яковича почав він своє навчання 15-річним

учнем Харківського музичного училища, продовживши його як студент Харківської консерваторії. Вважається, що О. В. Міщенко усвідомив та окультував принципи «школи Подгорного», успадкувавши та розвинувши їх, а згодом створивши і власну виконавську школу, яка у XXI сторіччі продовжує давати свої плоди, які б не зросли без пильної турботи В. Я. Подгорного.

Продовжуючи метафоричні порівняння, зауважимо, що, подібно повному життєвих сил дереву, котре невинно зростає, школа теж має перебувати у стані постійної розбудови. У ході цього процесу, орієнтуючись на запити сучасності та спираючись на підґрунтя усталеного, народжуються нові творчі підходи та принципи, кристалізуються життєздатні методики та ідеї.

Серед *творчих принципів* авторської школи виконавської майстерності О. В. Міщенка рельєфно виділяються такі:

- загострена увага до побудови форми та драматургічного розвитку твору;
- активізація емоційного переживання музики згідно її процесуальності;
- пошук рівноваги у співвідношенні емоційного і раціонального планів;
- високі вимоги до культури звуковидобування;
- ретельний пошук виконавських засобів виразності (артикуляція, динаміка, темп, метроритм, реєстрування);
- прагнення до технічної бездоганності (особлива увага до вибору аплікатури, міховедення, посадки та постановки);
- відпрацювання дрібних інтонаційних побудов;
- теоретичний аналіз твору;
- теоретичне усвідомлення практичної сфери виконавства.

Сформульовані творчі принципи є безпосереднім відображенням виконавської майстерності, безмежності таланту і досвіду Майстра. Маючи конкретний прикладний характер, вони підпорядковані загальному методичному спрямуванню та етичній ідеї школи.

- *Загальна методична орієнтація школи* – направлення студента таким чином, щоб він будував власну виконавську концепцію, переконливу інтерпретацію твору, формував індивідуальну

культуру звуковидобування, активізував своє мислення.

- Висока *ідея* школи О. Міщенка – допомога студенту піднятися до рівня *Музиканта*, прищеплення високих моральних якостей та духовний розвиток.

Як вже йшлося, очільник виконавської школи є своєрідним «*центром тяжіння*», тому для вивчення особливостей авторської школи необхідним є усвідомлення якостей творчої особистості її фундатора. Незалежно від типу виконавської школи, *вчитель* є її ключовою постаттю. У нашому контексті *вчитель* – видатна особистість із значним виконавсько-педагогічним досвідом, самобутнім поглядом на світ, унікальними творчими принципами та розвиненою інтуїцією, філософічністю мислення, багатою художньою фантазією, досконалими технічними можливостями. За формуванням подібних якостей стоїть дійсно напружене творче життя і постійний саморозвиток, важка робота, яка аж ніяк не обмежується здобуттям музично-педагогічної освіти, вбирає в себе досвід декількох видів музичної діяльності, а також захоплення іншими сферами мистецтва, напрямками філософсько-наукового знання. Такий тип особистості вчителя визначається як *універсальний* (Коменда, 2020), і йому цілком відповідає творча особистість О. В. Міщенка, в якій рельєфно проявлені іпостасі *виконавця, педагога, аранжувальника, дослідника*. Їх органічне поєднання в одній особі дозволяє вважати О. В. Міщенка *універсальною творчою особистістю*.

Заслужений артист України, професор, концертний виконавець, лауреат міжнародних конкурсів, ансамбліст, відомий викладач, автор навчальних посібників і публікацій з теорії та практики виконавства на баяні, майстер перекладень творів для ансамблю баяністів, член Національної музичної спілки України, Олександр Володимирович Міщенко – яскрава «зірка» на небосхилі баянно-акордеонного мистецтва Харкова і України, сяйво якої не тьмяніє і поза українським баянним простором.

Усвідомити ознаки індивідуальних проявів *універсальності творчої особистості* в діяльності О. В. Міщенка допомагають спостереження О. І. Коменди (2020), яка виокремлює *провідні та допоміжні* види діяльності митців у динаміці їх творчого шляху.

Розглядаючи постать О. В. Міщенка крізь призму теорії особистісного універсалізму, звернемо увагу на *артистичну* природу обдарованості музиканта як *провідну* серед властивих йому творчих проявів. Серед викладачів харківської баянної школи усіх генерацій О. В. Міщенко залишається єдиним, хто мав звання *заслуженого артиста України*. Підкреслимо, що це високе звання є відзнакою саме виконавського таланту музиканта.

Потужний виконавський потенціал О. Міщенка був помітним ще у студентські роки. За численними свідченнями сучасників, саме про цього свого учня В. Я. Подгорний відгукувався як про найкращого у той час. Відомість Олександра Володимировича як зрілого виконавця, перш за все, пов'язана з його концертною діяльністю в дуеті з іншим легендарним баяністом – І. І. Снедковим. Дебют ансамблю відбувся 1979 року, після чого віртуозне мистецтво обох виконавців отримало широке і стійке визнання в нашій країні та за її межами. У фондах державних радіокомпаній містяться 49 записаних дуетом творів різноманітних стилів і жанрів. Наприкінці ХХ століття (в 1999 році), після 20 років успішної діяльності, дует завершив свої виступи. І. І. Снедков перейшов до інших форм ансамблевого музикування, тоді як О. В. Міщенко продовжив свою виконавську діяльність, виступаючи як баяніст-соліст із різними оркестрами (всього в його сольній кар'єрі їх було вісім) та диригентами Києва та Харкова (наявні відомості про 12 диригентів). Ансамблеву діяльність О. Міщенко також продовжував, виступаючи в дуеті із кларнетистом С. Низькодубом, піаністкою М. Чернявською, а також у складі інструментального квінтету.

Знаковою подією цього періоду став у 2010 році запис компакт-диска, на котрому містяться виступи О. В. Міщенка з Національним оркестром народної і популярної музики (під орудою С. Литвиненка). На цьому компакт-диску записані, зокрема, твори крупної форми – «Концертино-ритміко» І. Гайденка і Концерт № 2 для баяна з оркестром А. Гайденка, а також оригінальні композиції В. Власова, Р. Гальяно, Л. Корхі. Присвячені О. В. Міщенку віртуозні концертні твори композиторів-харків'ян, батька і сина Гайденків, Анатолія та Ігоря, є об'єктивним визнанням виконавського таланту баяніста.

Названі композиції у виконанні О. В. Міщенка в якості соліста увійшли до фонду Національної радіокомпанії України.

У підсумку, у творчому арсеналі Міщенка-виконавця – 55 фондових записів, які наразі є унікальними свідченнями виконавського мистецтва Олександра Володимировича, котре приваблює інтелектуальною осмисленістю та естетичною досконалістю гри, емоційно-раціональною збалансованістю, високою культурою звуковидобування.

Досконала виконавська майстерність і набутий багатий концертно-артистичний досвід сприяли реалізації музиканта в іншій іпостасі його діяльнісного універсалізму – *педагогічній*. Серед численних вихованців його спеціального класу – лауреати національних та міжнародних конкурсів І. Нікулін, В. Зеленюк, В. Луньов, Ю. Мараховський, Д. Шаршонь, М. Шейко, М. Величко, В. Василенко, А. Пожого, Д. Жаріков, Р. Столбунов, О. Бурдюг, В. Султанбеєв, М. Борзенко; лауреати фольклорних фестивалів – А. та В. Гейко; студенти останніх років – І. Плюшко, С. Петухов, Є. Єгоров та інші. О. В. Міщенко був магнетичною натурою, до нього тягнулися навіть ті, хто фактично не являвся його учнем. Олександр Володимирович був щирим і відкритим до цієї дружби, міг дати влучний коментар, об'єктивну оцінку та корисну пораду. За це його любили і часто запрошували у якості члена журі на різноманітні конкурси, на численні майстер-класи, як головуючого державних іспитів, як лектора.

У педагогічній сфері, як і у виконавстві, Олександр Володимировичу також була притаманна певна багатогранність: окрім спеціальних класів баяна і ансамблю, він вів клас диригування та методики викладання гри на баяні. Заняття з методики викладання баянної гри О. В. Міщенко проводив за власним лекційним планом, структура якого охоплювала найважливіші практично-методичні питання, починаючи від самого першого знайомства учня з інструментом. Як людина широкої ерудиції, на уроках Олександр Володимирович проводив цікаві культурні паралелі та ілюстрував їх прикладами зі зразків світової музики, які блискуче виконував на баяні. Змістовною гранню педагогічної діяльності О. В. Міщенка був і диригентський клас. Хоча митець сам і не був практикуючим

диригентом, але багато співпрацював з різними оркестрами як соліст, тому був надзвичайно ерудованим і теоретично оснащеним у цьому плані.

Ще одна яскрава грань творчості О. В. Міщенка представлена його діяльністю *аранжувальника*, адже вона сприяла розвитку баянної школи Майстра і утворенню цілого пласту репертуару для баяна та ансамблю баяністів. Факт наявності власної репертуарної бази є увиразненням самодостатності та здатності школи до певної автономії. Багаторічна творча співдружність з надійним напарником по дуету І. Снедковим, плідна концертна діяльність, постійний творчий пошук та практична апробація творів зробили Олександра Володимировича майстром цієї справи.

Перекладенням та виконавським редакціям О. Міщенка притаманні такі риси:

- практична зручність та певний раціоналізм викладання;
- уникання фактурного перенавантаження;
- гармонійне розподілення функцій соліста і супроводу;
- розподіл музичного матеріалу в партіях на засадах паритетності та рівноправ'я шляхом чергування їхніх ролей;
- тембральне розмаїття;
- розподілення тембральних функцій між мелодією, контрапунктами, акомпанементом;
- підбір та використання таких засобів виразності, які б відтворювали звучання інструменту-оригіналу;
- увага до артикуляції та її графічна фіксація у нотному тексті.

Потрібність підсумувати власний потужний виконавський досвід, а також певний науковий хист, розвинути який допомогло навчання на історико-теоретичному відділенні, стимулювали невтомну працю О. В. Міщенка як *дослідника*, автора численних публікацій з питань психології, теорії та практики виконавства на баяні, низки навчальних посібників та нотних збірок, де містяться і його майстерні перекладення для баяна шедеврів світової музики. Серед цих видань – «Початкове музичне виховання в класі баяна», «Психологічні особливості ансамблевого музикування», «Перекладення музичних творів для дуету баянів», «Інтерпретація музики

Бароко ансамблем баяністів», «Регістрування в ансамблі баяністів», «Деякі особливості ансамблевої техніки в ансамблі баянів», «Концертні твори для дуету баяністів»; також у співавторстві з М. Й. Імханицьким – «Вдосконалення ансамблевої майстерності баяніста», «Виховання навичок інтонування на баяні», три випуски методичного посібника «Дует баяністів (питання теорії і практики)» з нотами, у тому числі в аранжуваннях О. Міщенка, та інші. Основна концепція більшості цих видань – перекладення та виконавська редакція вибраних творів для дуету (ансамблю) баяністів, методичні рекомендації з оволодіння технікою гри на баяні та пояснення щодо їх виконання. Загалом О. В. Міщенко належать *понад 40 публікацій* з питань психології, теорії, практики музичного виконання.

В останні місяці життя О. В. Міщенко підготував до друку і видав за власний кошт «Школу технічної майстерності та ладо-гармонічного мислення баяніста» (II том) В. Я. Подгорного, чим віддав останню шану своєму славетному Вчителеві. Подяка і шана «довжиною в життя» втілювалися у постійній пропаганді та популяризації О. В. Міщенком творчості Володимира Яковича і у продовженні та розвитку ним сталих принципів «школи Подгорного». Свою власну педагогічну школу він немов би перевіряв на міцність, зіставляючи її з викладацькими принципами В. Я. Подгорного – визнаного майстра баянного мистецтва.

Базовою та усталеною формою взаємодії Вчителя і учня у рамках учбового процесу є *урок*. З метою розгляду більш конкретних особливостей педагогіки О. В. Міщенка доцільно розглянути *специфіку його уроку*, який поставав, насамперед, як концентрований вияв властивих музиканту виконавських принципів. Урок як об'єктивна форма університетського навчання специфікується в залежності від характеру і масштабу творчого мислення і обдарування Учителя і можливостей учня, набуваючи діалогічних ознак.

Урок баянної гри від О. В. Міщенка – мініатюрне відтворення його школи як цілого, в якому відображені її ключові параметри. Тому розгляд конструктивних елементів уроку, що постають як складові школи як системи умінь і знань, є *необхідним завданням* при розкритті особливостей авторської школи О. В. Міщенка.

Спираючись на досвід навчання у класі О. В. Міщенка, який тяжів до філософського і, водночас, художнього усвідомлення баянного мистецтва, ми пропонуємо тлумачення його університетського уроку як процесу *творення і навчання творчій діяльності*. Уроки О. В. Міщенка ніколи не мали лише вузько навчального характеру, переростаючи у відкриття раніше непізнаних професійних горизонтів, художнього Всесвіту, призначеного лише для посвячених. Метою Вчителя було «творення» індивідуальності учня, розкриття часто невідомих йому самому потенціальних можливостей.

Урок від О. В. Міщенка ніколи не мав суто формального дидактичного характеру, перетворюючись на сумісну, сповнену пізнанням професійних таємниць захоплюючу «прогулянку» по лабіринтах професії, що передбачала необхідність взаємодії вчителя та учня, поєднання їх творчих зусиль. Упродовж такої «прогулянки» Учитель спрямовував учня до пошуків *«Святого Граалю»*, прихованого у безмежній душі Баяну, спонукаючи того, хто навчається, до саморозвитку і знаходження власного шляху до розкриття звукової досконалості музичного інструмента. Отже, університетські уроки Вчителя вирізняло *романтичне* тлумачення сумісного творчого спілкування з учнем. Сполучною ланкою у цьому процесі поставав *баян* – немов своєрідна зачарована призма, крізь яку розкривалися технічні і духовні багатства світу музики; немов посередник, завдяки котрому відбувалося таїнство мистецького діалогу між Вчителем і учнем, де останньому відкривалося Прекрасне у його раніше незнаній художній досконалості.

Водночас, уроки О. В. Міщенка вирізняли *конструктивність і цілеспрямованість, раціоналізм і аналітизм*. Як блискучий практик і науковець, Учитель мав здатність у ході уроку чи консультації лаконічно і концентровано визначити головне, сфокусувати увагу учня на подоланні конкретних недоліків (деталей), влучно сформулювати завдання на майбутнє, пояснити шляхи їх виконання, допомогти досягти певного успіху вже упродовж уроку.

Як першокласний виконавець, Майстер часто використовував як навчальний метод показ на інструменті, ділився виконавськими секретами, пропонував варіанти аплікатури, демонстрував

різноманітні тонкощі звуковидобування та міховедення. Неабияке зацікавлення студентів викликало виконання ним органних, клавірних, фортепіанних, скрипкових композицій, відтворення оркестрових барв, а також характерних прийомів харківської баянної школи – педалізації окремих звуків, прийому «битого скла» при виконанні акордів тощо.

Разом із цим, Вчитель спонукав учня до того, щоб отримані знання та опановані навички студент *засвоїв на рівні їх власного осмислення*. Тобто, щоб у майбутньому він мав здатність вирішувати творчі завдання самостійно, спираючись на якісно засвоєний досвід попереднього періоду навчання. Такому якісному опануванню навичок роботи з музичним матеріалом сприяли високоінтелектуальний, і, водночас, доступний стиль подачі знань, широке асоціативне коло, послідовність, структурність, що вирізняли творче мислення О. В. Міщенка-викладача.

Якщо представити *виконавську школу О. В. Міщенка метафорично*, то її уособленням постане художній *Всесвіт*, що складається з безлічі «*атомів*» (фрагментів досконалості) – *уроків*, які, у свою чергу, і виступають основною комунікативною ланкою між вчителем і учнем. Переходячи з метафоричного рівня до філософсько-конструктивного мислення, зазначимо, що сам по собі урок, *урок як такий постає лише як форма*, котра може бути наповненою як земним, так і Піднесеним змістом. Саме *Вчитель* у взаємодії з *учнем* наповнює урок тим змістом, який відбиває масштаб обдарованості обох учасників *процесу переходу від звичайного до унікального*, коли вербальне втрачає свою формальну посередницьку якість, віддаючи свою функцію музичній метафізичній сутності – голосу мудрого нескінченного Всесвіту.

Своєрідність школи О. В. Міщенка полягає у тому, що цей видатний музикант пробуджував сам *Дух баянного мистецтва*, розкриваючи таємниці *сходження до вершин* музичного виконавства, досягнення яких уможливилось завдяки усвідомленню й використанню всіх існуючих шляхів до досконалості – практичного, науково-інтелектуального, емоційно-художнього в їх синтетичній єдності.

Висновки.

Отже, охарактеризовані вище творчі іпостасі Вчителя (*виконавець, педагог, аранжувальник, дослідник*), корелюючи між собою протягом його тривалої музично-педагогічної діяльності, дозволяють констатувати існування *баянної школи О. В. Міщенка*, де її очільник – яскрава особистість, досвідчений концертний виконавець, а сама школа має *рельєфні творчі принципи, спільність виконавської моделі, науково-методичну базу, декілька поколінь вихованців-послідовників*, що цілком відповідає всім критеріям, які висуваються поняттям «школа».

Якщо звернутися до метафоричного стилю у спробі узагальнення особливостей школи О. В. Міщенка, то її можна уподібнити своєрідному свічаду, у глибинах якого віддзеркалений «портрет» її фундатора як *універсально обдарованої творчої особистості*.

Серед численних творчих обдарувань митця як *провідну* відзначимо його *виконавську* іпостась, що підтверджує звання заслуженого артиста України, володарем якого був О. В. Міщенко. У той же час, багатство музичної та інтелектуальної обдарованості Майстра дозволило реалізуватись також іншим його творчим іпостасям: *аранжувальника, дослідника, педагога* (за концепцією творчого універсалізму особистості О. Коменди, 2020, – *допоміжним*).

Саме власна творча потужність як *виконавця* підштовхує О. В. Міщенка до створення *авторської* художньої школи, де засадничі творчо-педагогічні принципи, успадковані ним від свого вчителя В. Я. Подгорного, набувають не тільки *практичного*, але й *теоретичного* розвитку, спрямовуються на *формування, насамперед, концертно-виконавських навичок* музиканта-баяніста, розкриття його *композиторського таланту* та *наукового-теоретичного* мислення, яке допомагає створити переконливу інтерпретацію твору.

Натхненню та плідно працюючи як *аранжувальник*, О. В. Міщенко збагатив баянний репертуар численними новими перекладеннями та виконавськими редакціями значної кількості музичних композицій (особливо для ансамблю баяністів), тим самим він створив окремий репертуарний фонд і власної баянної школи, а його *дослідницькі* пошуки стали її науково-методичним підґрунтям.

Свідомістю існування авторської школи виступають не лише її унікальні творчі принципи, а також їх наслідування і розвиток у мистецтві спадкоємців. Упродовж 38 років, беззмінно працюючи на кафедрі народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, О. В. Міщенко виховав декілька поколінь гідних послідовників та носіїв виконавського досвіду. Саме у спілкуванні з учнями, у творчо-педагогічному процесі, основною комунікаційною формою якого є університетський урок як мініатюрне відтворення художнього *Всесвіту митця* з його ключовими властивостями, виконавська школа Майстра набула своїх рельєфних творчих принципів.

Формуючи індивідуальні параметри, авторська виконавська школа, разом з тим, може існувати як частина більш масштабної школи, нести її загальні фундаментальні характеристики. Слід констатувати, що у ХХІ столітті баянна школа О. В. Міщенка як органічна складова харківської школи баянно-акордеонного мистецтва не тільки не втратила свого значення, а й набула нової актуальності, плідно продовжуючись у творчості сучасних харківських баянних виконавців.

Перспективи нашого дослідження полягають у подальшому більш поглибленому вивченню баянної школи О. В. Міщенка і творчої особистості її фундатора.

ЛІТЕРАТУРА

- Гайденок, А. П. (2017). Штрихи до портрета Олександра Міщенка (до 60-річчя від дня народження). У зб. *«Виконавське музикознавство»*. Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського, М. А. Давидов (Ред.), вип. 23, сс. 26–35. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М.
- Гуральник, Н. П. (2011). *Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці музичної освіти і виховання*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Давидов, М. А. (2010). *Виконавське музикознавство: енциклопедичний довідник*. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня».

- Дедусенко, Ж. (2002). *Виконавська піаністична школа як рід культурної традиції*. (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ.
- Єгоров, Є. (2023). *Баянна школа О. Міщенка: творчі принципи*. (Магістерська робота). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків.
- Коменда, О. І. (2020). *Універсальна творча особистість в українській музичній культурі*. (Дис. ... д-ра мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ.
- Кононова, О. В. (2019). Міщенко Олександр Володимирович. *Енциклопедія сучасної України*. (Онлайн-видання). URL: <https://esu.com.ua/article-68090>
- Міщенко, О. В. (2016). *Концертные произведения для дуэта баянистов*. Харків: Мадрид.
- Снедков, І. І., Снедкова, Л. А. (2021). Етапи розвитку та типологічні ознаки сольного виконавства харківської баянної школи. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 59, 51–66. DOI: 10.34064/khnum1-5904
- Снедкова, Л. (2014). Дуєт баяністів як різновид ансамблевого музикування в Слобожанщині. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 41, 380–391.
- Стрілець, А. (2018). Харківська регіональна школа гри на баяні (акордеоні): історія, виконавські пріоритети, персоналії. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 49, 141–156.

REFERENCES

- Haidenko, A. P. (2017). Touches to the portrait of Oleksandr Mishchenko (for the 60th anniversary of his birthday). In *“Performing Musicology”. Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, M. A. Davydov (Ed.), vol. 23, pp. 26–35. Kyiv; Nizhin: Publisher PP Lysenko M. M. [inUkrainian].
- Huralnyk, N. P. (2011). *Scientific and pedagogical school of pianists in the theory and practice of musical education and upbringing*. Kyiv: Publishing House of National Pedagogical Drahomanov University [in Ukrainian].
- Davydov, M. A. (2010). *Performance musicology: an encyclopedic guide*. Lutsk: VAT “Volynska oblasna drukarnia”[in Ukrainian].
- Dedusenko, Zh. (2002). *The performance piano school as a kind of cultural tradition*. (Extended abstract of Doctoral diss.). Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv [in Ukrainian].

- Yehorov, Ye. (2023). *O. Mishchenko's bayan school: creative principles*. (Master's thesis). Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. Kharkiv [in Ukrainian].
- Komenda, O. I. (2020). *Universal creative personality in Ukrainian musical culture*. (Doctoral diss.). Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv [in Ukrainian].
- Kononova, O. V. (2019). Oleksandr Volodymyrovych Mishchenko *Encyclopedia of modern Ukraine*. (Online edition). URL: <https://esu.com.ua/article-68090> [in Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2016). Concert works for a duet of button accordion players. Kharkiv: Madryd [in Russian].
- Sniedkov, I. I., Sniedkova, L. A. (2021). Stages of development and typological features of solo performance of the Kharkiv button accordion school. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 59, 51–66. DOI: 10.34064/khnum1-5904 [in Ukrainian].
- Sniedkova, L. A. (2014). Duet of button accordion players as a kind of ensemble music making in Slobozhanshchyna. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 41, 380–391 [in Ukrainian].
- Strilets, A. (2018). Kharkiv regional school of playing the bayan (accordion): history, performance priorities, personalities. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 49, 141–156 [in Ukrainian].

Yehor Yehorov

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
postgraduate student,
the History of Ukrainian and Foreign Music Department
e-mail: egorov.eg1997@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-3716-8977

O. Mishchenko's button accordion school in metaphors and realities of creative and pedagogical process

Statement of the problem.

The creative figure of the Honored Artist of Ukraine, Professor Oleksandr Volodymyrovych Mishchenko (1956–2018) occupies a special and respected place on the map of the Kharkiv button accordion school. O. Mishchenko embodied himself vividly and originally in various forms of creative activity:

as a performer, teacher, arranger, researcher. For 38 years, he worked at the Department of Folk Instruments of Ukraine at Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts teaching the special button accordion class, ensemble, conducting, methods of schooling the bayan / accordion playing. In the 21st century, “Oleksandr Mishchenko’s Button Accordion School” has confirmed its relevance as a fruitful branch on the spreading tree of bayan art of the Kharkiv region.

Objectives, methods, and novelty of the research.

The purpose of the proposed article is to substantiate the concept and define the main parameters of O. Mishchenko’s accordion school in view of the versatility of the artist’s creative personality, the specifics of his creative and pedagogical process, and the context of the development of accordion pedagogy in the Kharkiv region. In order to reveal the specifics of the creative and pedagogical process of the performance school by O. Mishchenko, the principle of historicism, biographical method, and deductive approach were introduced into the study, as well as the scientific concept of “activity universalism”, which was developed by O. Komenda (2020). The scientific novelty of the study topic lies in the fact that O. Mishchenko’s button accordion school and the creative figure of its founder have not yet become the objects of fundamental scientific research.

Research results.

Based on the concept of creative universalism of the individual (Komenda, 2020), a differentiated approach to the study of the spheres of O. Mishchenko’s creative activity was used: his hypostases such as performer, teacher, arranger, researcher were considered; his achievements in these spheres of his creative realization were summarized. For the first time, the concept of “O. Mishchenko’s button accordion school” was introduced and described, creative principles were outlined, the idea and methodology of the school were formulated. Characteristic features inherent in arrangements and performance editions by O. Mishchenko are singled out. The peculiarities of his creative-pedagogical process are revealed through metaphors and the realities of a university lesson, interpreted as a miniature reproduction of O. Mishchenko’s school as a whole, where its key parameters are reflected.

Conclusion.

The long fruitful musical and pedagogical activity of O. Mishchenko allows us to ascertain the existence of his author’s button accordion school, which has relief creative principles, a common performance model, a scientific and methodological base, several generations of pupils, that fully meets to all the criteria put forward by the concept of “school”.

If we turn to a generalizing metaphor, then the school by O. Mishchenko can be likened to a kind of a mirror, in the depths of which is reflected the "portrait" of its founder as a universally gifted creative personality. Among the numerous talents of the artist, we should note his performance gift as the leading one, which confirms his high title of Honored Artist of Ukraine. It is his own creative power as a performer that pushes O. Mishchenko to produce an author's art school, where the creative and pedagogical principles inherited by him from his Kharkiv teacher, the legendary accordionist V. Ya. Podgorny, acquire not only practical, but also theoretical development, and ones called to form, first of all, the concert performance skills of a bayan player, to disclose of his compositional talent and scientific and theoretical thinking, which helps to create a convincing interpretation of a musical piece.

Keywords: *performance school; O. Mishchenko's button accordion school; performance arts; continuity of traditions; performance skills; creative personality of the teacher; creative principles; creative universalism.*

Стаття надійшла до редакції 9 листопада 2023 року